

II.

BESZÉD

MELYLYEL

Dr. SCHNIERER ALADÁR

A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYOK DOCTORA, A BÜNTETŐJOG NY. R., AZ ÉSZJOG
S A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI ENCYCLOPAEDIA JOGOSÍTOTT TANÁRA, A JOG-
TUDOMÁNYI ÁLLAMVIZSGÁLAT BIZOTTSÁGÁNAK TAGJA S A II. ALAPVIZSGÁLATI
BIZOTTSÁG ELNÖKE; A JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARNAK KÉT IZBEN VOLT DECÁNJA

A BUDAPESTI KIRÁLYI TUDOMÁNY-EGYETEM

RECTORI SZÉKÉT

EZUTTAL 1893 OCTOBER 15-ÉN ÜNNEPÉLYESEN ELFOGLALTA.

Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr!
Mélyen tisztelt Gyülekezet!

Tudomány-egyetemünk autonom alapszervezetéhez képest a jelen tanévre a jog- s államtudományi kart illetvén meg a jog és kötelesség, hogy az egyetemi ügyek vezetésére rectort válaszson; a választó bizottság többsége úgy akarta, hogy én lépjek azon díszes helyre, melyet több mint egy évszázad óta főiskolánk annyi kitűnősége elfoglalt vala.

Midőn e határozat előtt meghajolva, a rectori széket a mai napon elfoglalni szerencsém van, mindenekelőtt kötelességemnek tartom: mélyen érzett hálás köszönetemet nyilvánítani azon eléggé meg nem becsülhető, és engem annyira megtisztelő bizalomért, melylyel úgy tisztelt kartársaim, mint a választást megerősítő magas államférfiú, a vallás- és közoktatásügyi miniszter Úr Ő Excellenciája kitüntetni méltóztattak.

Ha azonban lelkem elé állítom most a reám ruházott tisztség nagy fontosságát, az azzal egybekapcsolt kötelességek egész súlyát, azon teendőket, melyeknek sikeres megoldását az egyetem rectorától méltán várni és követelni lehet, — ha meg gondolom, hogy e tisztség méltó betöltése mennyi

szakavatottságot és erélylyel párosult tapintatot igényel — és ha mindezzel összemérem tehetségeim gyarlóságát — aggasztó kétkedés szorongatja keblemet: vajjon képes leszek-e nagyérdemű elődeim fényes példáját követni, hivatali kötelességeimet kellően teljesíteni, kartársaim belém helyezett várakozásainak megfelelni?!

Hogy e tekintetben kelt aggodalmaim daczára a rectori méltóságot mégis elfogadtam, azt egyfelől azon élénken érzett vágyódásomnak tulajdoníthatni, hogy tisztelt collegáim bizalmát, mely engemet ezen polczra helyezett, legalább utólag kiérdemelhessem; ösztönzött másfelől arra azon meggyőződésem is, miként az egyetemi ügyek vezetésével egybekötött terhek viselésére — az intézet testületi szervezeténél fogva a tanártestület mindegyik tagja hivatva van, olykép, hogy az ügy iránti közönyösség vádja méltán érné azt, ki e kötelesség alól fontos ok nélkül magát kivonni törekednék. Főleg pedig azon megnyugtató reményből merítettem e nagyfontosságú hivatal elvállalásánál a szükséges bátorítást: hogy az egyetem ügyei vezetésében nem leszek magamra hagyva, hanem úgy a mélyen tisztelt egyetemi tanács, valamint az összes karok nagyérdemű tagjai bölcs tanácsukkal támogatni fognak.

E támogatást igénybe venni annál is inkább vélem magamat jogosítottnak, mivel az egyetemi ügyrend által kötelességemként elém van szabva, hogy a Nagyságos Prorector Urnak — ki a lefolyt tanév alatt ügybuzgalmának és mély belátással párosult tapintatának fényes tanúbizonyságát adta

és mindnyájunkat e tekintetben a legnagyobb halára lekötelezett, — továbbá a Nagyságos Dékánok és Prodekánok tanácsát ne csak kikérjem és meghallgassam, hanem minden fontosabb intézkedés megtételénél azok bölcs véleményét érvényre juttatni igyekezzem.

Ezért — a Tekintetes Tanács nagyérdemű tagjaihoz fordulva — Önök előtt lelkem mélyéből fakadó óhajomat és kérelmemet nyilvánítom, miszerint anyaintézetünket és bennünket mindnyájunkat egyaránt érdeklő ügyeink vezetésében velem együtt munkálkodni és bölcs tanácsukkal engem támogatni kegyeskedjenek!

E szives támogatást főleg azért leszek kénytelen minél gyakrabban igénybe venni, mert a hivatott tényezők céltudatos együttműködése talán soha sem vált még oly annyira szükségessé, mint napjainkban, a midőn anyaintézetünk szervezetében, a már létesített üdvös reformok továbbfejlesztésével az újjáalakítás nagy munkája immár befejezéséhez közeledik.

Korszakunk jelszava, — melyet főleg hazánkban fennen hirdetnek — a „*Reform*“ és ime e kor nyit az egyetem kormányzata előtt is új tért; — feladatokat tűz eléje, melyek a *stabilitás* és *tesztelés* korában érintetlenül hagyák nyugalma. De reánk új gondok neheznek, melyek minél inkább kihatók egyetemünk jövőjére, annál súlyosabbak és teljes odaadásunkat igénylők; mert oly korszakban, midőn minden az átalakulás folyamában van, legkevésbé illő volna az egyetemre nézve, ha mögötte akarna maradni az általános áramlatnak.

Méltóbban senkitől sem várhatni el az üdvös reformok szükséges voltának elismerését, mint épen azon férfaktól, kiknek tudományos buvárkodásuk, bármely terén elég alkalom nyílik a változás és fejlődés örök törvényének nyilvánulásait és hatásait szemlélni. Különösen pedig azok, kik hivatásuknál fogva a társadalmi élet tünetényeit vizsgálják, kénytelenek átlátni, hogy a szocialis intézmények változatlanul fenn nem állhatnak, hogy a közszellemet hátrafelé terelni nem lehet, és a mint sikertelen, úgy veszélyes is az eljárás, mely a szükséges javításokkal szemben ellenállást hirdet; mert ily igyekezet szakadást idéz elő az erőszakosan fentartott intézmények és a haladó közszellem között.

Az intézményeket fejleszteni és átidomítani kell a kor követelményei szerint, hogy meglegyen az összhangzat az eszmény s az élet valóságos alakulatai között.

De másfelől illő a tudományosan képzett szakférfiakhoz, szem előtt tartani azon valóságot is, hogy a természet sohasem tesz ugrást, hogy a létezőt csak akkor enyészteti el, ha az az egyed vagy a faj életfolyamatában már valóban sürgőssé vált. A természet ezen intelmét kell követni a társadalmi élet terén is, hogy a valóban elavult, a hatalom keze által reánk erőszakolt, a kor kívánalmaival többé össze nem egyeztethető intézményektől, mint a haladást gátló bilincsektől szabaduljunk, a társadalomnak újabb, üdvösebb berendezését eszközöljük, kegyeletteljes kimélettel tisztelve és fentartva mindazt, mi a nemzeti életben még erős gyökerekkel bír, mi kellően ápolva

és tovább fejlesztve még gyümölcsezővé válhatik. A mi a római viláгурalmat s annak legnevezetesebb alkotását: a római magánjogot oly nagygyá és maradandóvá tette, azon páratlan tapintat vala, melylyel minden új, a korigények követelte intézményt a régiekhez kapcsolni, azokból fejleszteni igyekeztek; és úgy mink is nemzetiségünket csorbulatlanul csak akkép tarthatjuk fenn, ha kegyelettel tekintünk vissza történeti multunkra, és ápolni, fentartani tudjuk mindazt, mi nemzeti létünkkel bensőleg összeforrt. Mindig súlyos bajnak és nagy gyöngülésnek jele, ha valamely nemzet számba nem veszi történelmileg fejlődött sajátlagos intézményeit, ha elhitesi magával, hogy civilisatiójának százados emlékeihez már semmi köze nincs, hogy minden régivel „*tabula rasa*“-t csinálva, valamelyes modern eszme szerint alkothatja ujonnan társadalmi rendjét. Ily forradalom-szerű reformálás beláthatlan bajok szülő oka és perennáló forradalomnál nem egyéb!

Az idéetlen, meggondolatlanul keresztülvitt ujítások, melyek az államéletet koronként nagy veszélynek teszik ki, — lerontván benne minden állandóságot — felidézték azon nem kevésbbé ártalmas visszahatást, mely a régihez szivósan ragaszkodva, mindent a hagyományos és gyakran elavult intézmények Procrustes-ágyára kíván feszíteni.

A helyes politika e két egyaránt veszélyes véglet kikerülésével a középúton haladva, azon lesz, hogy a józan értelemben felfogott reform-törekvésnek szabad folyást engedjen; de örkednie kell a felett, hogy e törekvés sem jobbról, sem

balról ki ne csaphasson, és hogy sebességét a viszonyok helyes megfigyelésével tapintatosan mérsékelje.

Azért nekünk is, kik ezen egyetem tagjai vagyunk, feladatunk az, hogy hazánk ezen főtanintézetének érdekét és javát szivünkben hordva, fentartsuk azt ami jó, javítsuk a mi javítást igényel, alkossunk a hol kell; és hogy ezt tehessük: tartsuk fenn és óvjuk meg egyetemünk ama két talposzlopát: az *önkormányzati jogot* és a *tanszabadságot*, mert e két sarkpont körül forog a hazai közművelődés ügyébe oly mélyen belenyúló tudományos intézetünk minden vitális érdeke!

*

Mélyen tisztelt gyülekezet! Hódolva azon hagyományos szokásnak, mely szerint az új tanévet a rector ünnepélyes beszéddel nyitja meg, őszintén meg kell vallanom, hogy számos kitűnő elődeim által elmondott nagyszabású szónoklatok után, valóban nehéz feladat, oly tárgyat választani, melyről már az egyik vagy másik elődöm sokkal ékebben és behatóbban nem szólott volna, mint én azt tehetném. De azonfelül nem járhatok el szabadon beszédem tárgyának megválasztásában; szabja azt elem maga az ünnepélyes alkalom, melyből szavaimat Önökhöz intézem.

A mivel rövid szónoklatomban foglalkoznom kell, nem lehet más mint az, a mi iránt valamennyien egyaránt érdeklődünk, t. i. az egyetem *hivatása*, és azon *feltételek*, melyektől annak teljesítése függ.

Az egyetemek feladatát sokféleképp határozták meg; arra nézve azonban mindnyájan meg-

egyeznek, hogy e főiskolák korunk haladásának azon tényezői, melyek nemcsak az egyesek műveltségét közvetítik, hanem az egész nemzedékre világosságot, erkölcsi és anyagi áldást árasztanak, melyek nemcsak az oktatás legfelsőbb betetőzését képezik, hanem maga a tudomány továbbfejlesztésére a legközvetlenebb befolyással vannak.

Az emberi élet eszmék s a világegyetemben nyilvánuló örök igazságok által vezéreltetik, s innét van, hogy mind az, a mi szellemünkre hat, befolyást gyakorol tevékenységünkre, s így sorunkra is. Mi természetesebb tehát, mint az, hogy a nagyobb fontosságú változások, melyeken az emberi társadalom átment, mindég az eszmék világából vették kezdeményüket; ellenben mint az a mit a pusztá múltó önkény hozott létre anélkül, hogy valamely igaz eszme képezné támaszát, — múltónak és rövid életűnek bizonyult. Az eszmék s igazságok felkutatására és elterjesztésére első sorban az egyetemek vannak hivatva, azok képezik a gyújtópontot, a honnét a hamisítlan tudomány fénysugarai szétszóródnak; „innen tör magának utat kifelé a világosság és szellemi élet, hogy eloszlassa a sötét tudatlanság ködjét, mely az emberiséget itt-ott még elborítja.“ „Az egyetemek nem annyira hasznos ismeretek terjesztése, mint inkább a lélek harmonikus kimívelése és nemesbítése által teremtik elő a szellemi élet azon emelkedettségét, mely előfeltétele az emberiség erkölcsi javulásának s a társadalmi állapotok üdvös átalakulásának.“ *) Mindezekhez képest állíthatjuk tehát, hogy

*) L. Stanzel rectori beszédjét.

az egyetemek *székhelyei* és *szentélyei* a tudománynak, melynek művelését és fejlesztését öncélként teljesítik.

Ámde a tudományoknak önálló kutatás és a dolgok mélyébe hatoló gondolkodás által leendő fejlesztésén kívül van az egyetemeknek még más, a gyakorlati életre kiható rendeltetése is, mely abban áll, hogy az állam s a társadalom hasznára szakférfiakat képezzen és neveljen. De nagyon téves volna, ha az egyetemi élet fő súlyát éppen csak e feladatba helyeznők. Hisz' az egyetem abban különbözik szembetűnően az ugynevezett szakiskoláktól, hogy nem csupán bizonyos szűkebb körre szorítkozó, valamely *szakfoglalkozás* sikeres üzésére megkivántató tárgyismeretek megszerzését közvetíti, hanem a tudományokat egyetemes összefüggésükben és kölcsönhatásukban műveli és fejleszti. Helyesen mondá egyik hivatali elődöm dr. Kautz Gyula: „az egyetem ne legyen csupán tárháza a való különféle köreiből felismert igazságoknak, ne legyen csupán *véd* és *ápoló* intézete a koronként felvillámló eszméknek, hanem legyen egyszersmind *egyesítő gyűpontja* a tudományoknak, legyen nevének megfelelően: „*Universitas literarum*; mert valamint nincs a valónak, a létezőnek valamely köre, mely a többiektől egészen különváltan léteznék, hanem mindegyik ezernyi szálakkal összefügg a többiekkel, és mindegyik másokra átvezet; valamint a szellem a természethez van kötve, és viszont a természet a szellemtől van áthatva, úgy az egyetem is nagy feladatának csak úgy fog megfelelni, ha szoros kapcsolatban állanak benne az emberi

tudás valamennyi vidékei a *természet- és szellem-tudományok* minden ágai!“

A tudománysoportok közötti legbensőbb összehozandóságra s azok egymást kiegészítő kölcsönhatására csálhatlanul reá mutat már szellemi erőink sajátlagos organisációja, lelkünk azon veleszületett tulajdonsága, melynélfogva a résznél meg nem állapodván, mindég az egésznek megértésére, az egyetemes lét benső vonatkozásai felfogására sarkaltatik. A tudomány szellemi kosmosának fensőbb egységét fentartani, ápolni és mind jobban kifejezésre juttatni, a modern európai fogalom szerint szervezett egyetemek egyik legmagasztosabb feladata!

És valóban, ha minden egyes tudományszak nélkülözve a többiek *correctíváját* és tájékozó felvilágosítását, csak a maga útján haladna, csakhamar szem elől tévesztené mindegyike: tárgya, célja és módszere által kiszabott korlátait, oly problémák megoldásába fogna bocsátkozni, melyek saját látkörén messze túl fekszenek; ily tudományos *aberratio*knak pedig csak káros következményei lehetnek; mert a felvetett probléma megoldására, megfejtésére nem hivatott tudományszak erejét hasztalanul elforgácsolva — igazságok helyett veszélyes tévedéseket vinne be a tudományok birodalmába.

Ily veszélyes aberrationak bélyegzendő a modern természettudományban lábra kapott és fájdalom nagyon elterjedt azon felfogás, mely bűvárkodásának körét illetéktelenül a szellemi élet tüneteméyeire kiterjesztve, azon tévhitnek hódol, mintha az emberi lélek nyilvánulásai nem volná-

nak egyebek, mint a physikai életfolyamatok szüleményei, melyek ép úgy, mint a testi világban észlelhető változások, egyes egyedül a physikai törvényekben lelik megfejtésüket! Midőn e materialistikus tan öntudatunkat s akaratunk szabadsága felőli meggyőződésünket merő *illusiónak* vagy önámításnak declarálja, nem veszi észre, hogy ez által a támadó fegyvert önmaga ellen fordítja; mert ha elfogadnók azt, hogy a lelkünkben nyilvánuló tünetmények eredetükre nézve nem egyebek, mint az agyvelőben bekövetkezett változatok, tehát feltétlen szükségességgel determinált állapotok, akkor ama csalódás lehetősége is ki volna zárva, mert az *anyagi*, mely e felfogás szerint egyedül bir reális léttel, a feltétlen szükségességgel uralkodó törvényektől el nem térhet s így soha sem szülhetnék áprázatát annak, mi a valónak meg nem felel.

Messze túlhaladná mai beszédem szűkre szabott határait, ha az anyagelvi theoria részletesebb czáfolgatásába akarnék bocsátkozni, vagy ha fel akarnám tüntetni téves és veszélyes voltát azon elméletnek, mely a társadalmi életet is a természeti törvények kizárólagos és feltétlen uralma alá helyezve, annak minden jelenségeit a gravitatio, adhaesio és attractio hatásaira vezeti vissza, ha bírálat alá akarnám venni azon *tant*, mely a morál és a humanitás legnemesebb érzületeivel gúnyt űzve, csak az erősebbnek ismeri el létjogát az élettusájában.

Egyet azonban elhallgatnom lehetetlen, t. i. csodálkozásomat azon merész önhiittség fölött, melylyel az új tan némely hirdetői akkor lépnek föl: midőn a positiv vallás dogmáit babonahitnek

declarálva, azokat a tudomány köréből kiküszöbölendőknek hirdetik, ugyanakkor pedig mitőlünk azt követelik, hogy azon merész hypothesisokat, melyekre elméletöket alapítják, csalhatatlan valóság gyanánt fogadjuk el!

Ilyféle tévtanoktól megóvjuk magunkat, ha a tudományok birodalmában a *bölcsészetnek* engedjük át a vezérszerepet, a *valódi philosophiának*, mely méltán nevezhető a *tudományok tudományának*, mert világító szövétneke nélkül az ismeretek tömkelegében soha el nem igazodhatnánk.

Az emberi észnek örökérvényű, szükségkép és ellentállhatatlanul működő törvényei vannak; e törvények, melyek a világegyetem felett uralkodó végtelen szellemnek lelkünkben visszaverődő fény-sugarai, képesítik az embert arra, hogy saját lényét, az őt környező külvilág vonatkozásait és összefüggését felfogva és megértve, a tudás legvégső magaslatára is fölemelkedhessék.

A valódi bölcsészet, mint a végokok tudománya, *egy és azonos* lévén a *végtelen értelemmel, szellemmel*, lehetetlen azt máskép mint egyedül belőle és általa felfogni, mert az összes létezőnek összhangzása, a teljes igazság csupán az istenség eszméjében lelhető fel! De a helyes értelemben vett bölcsészet, midőn a létezőnek végső okait és céljait kutatja, a jelenségek végtelen sokféleségében egységet keres s a változó tünetényeket örök törvényekre visszavezeti, állítja elő egyszersmind és tartja fenn az emberi ismeretek között az örökkévaló harmonismust. És valóban, ha körülnézünk a tanszakok egész mezején, akár az elméletiek, akár

a gyakorlatiak között egyet sem találunk, mely hogy magasabb eredményhez eljuthasson, a valódi bölcsészetet nem szükségelné. „Ki pusztán csak az adatok gyűjtésével, észlelésével és a tünetmények leírásával foglalkozik, anélkül, hogy az észlelt tények egész sorozatát szellemi kapócsokkal egymáshoz fűzni törekednék, az betekintést szerez magának ugyan a világ *mikrokosmosába*, de annak makrokosmosát ő szem elől fogja tévesztetni. Ily kutató tevékenysége hasonlítható a munkáséhoz, ki az építésre szükséges anyagot összehordja, de nem bir képességgel, hogy abból épületet alkosson.“

A bölcsészet ama kiváló fontosságát, és minden egyéb tudományok felett őt megillető fölényét elismervé, nem zárkozhatunk el azon meggyőződés elől, hogy az egyetemek tulajdonképi hivatásukat — miként az igazságoknak nem csupán *ápoló és terjesztő* intézetei gyanánt működjenek, hanem *összesítő gyűpontjai* legyenek egyszersmind a tudományoknak, — csak úgy tölthetik be, *ha a vezérszerpet a bölcsészetnek engedik át*; ha bennök a szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban lévő tanszakok *mindegyike* kiegészítő részének érezvén magát, egy magasabb organikus egységnek, az egész világ-egyetemet átfoglaló tudománynak. — *kutatásaiban és tantételei alkotásában, a philosophia útmutatását követi*; csak ilykép válik az egyetem képessé: az élet mindkét főirányában, úgy a realis mint az eszményi irányban sikeresen működni, valóban üdvös és maradandó eredményeket elérni és csak így kerülheti el azon sajnos ellenmondást, mely az anyagi és az erkölcsi életrend törvényeit kutató

tudománycsoportok között fájdalom még napjainkban is nem ritkán előtérbe lép és a valódi tudomány tekintélyét súlyosan veszélyezteti.

*

Hogy az egyetemek, mint a tudomány terjesztésére és fejlesztésére szolgáló intézetek, magasztos feladatuknak megfelelhessenek, szükséges, hogy meg legyenek adva a feltételek arra, miként szellemi tevékenységükben szabadon mozoghassanak. A szellem, mely feltartóztatlanul emelkedik föl az emberi megismerés legvégső határáig, bilincsekbe nem verhető és semmi földi tekintély nem arrogálhatja magának azon hatalmat, hogy a szellemet szabad röptében gátolja, vagy az igazságot kereső tevékenységének törvényeket szabjon; és a mint kétségtelenül igaz ez, ép oly bizonyos, hogy az egyetemek is csak akkor fejlődhetnek rendeltetésöknek megfelelő oly intézetekké, melyek feladata a szellemi erők és tehetségek legmagasabb fokra való kifejlesztése, ha alapszerkezetük olyan, mely bennök a meggyőződés szabadságát biztosítja. „És hogyan lehetne ez másképp, midőn annyi századok óta tett tapasztalat hangosan a mellett szól, hogy a szellemi mozgalmak gyújtó pontjai mindég az egyetemek voltak. Itt gerjedtek azon új gondolatok, melyek mind tágabb körben elterjedve és lassanként a nagy közönség által elfogadva, elvégre az emberi szellem fejlődési folyamatában érvényesültek.“

Az autonomiát, melyet az egyetemek számára követelünk — nem tekintendő az újkori szabadelvű iránylat kifolyományaúl, hanem oly intézmény az, mely az egyetem tulajdonképi lényegével legben-

söbben összeforrva, annak természetes *lét- és fejlődés-* feltételét képezi, oly annyira, hogy amazt az utóbbi nélkül képzelni sem lehet. Az egyetemek eredetileg a tudomány iránt lelkesedő férfiak szabad egyesüléséből származván, csakis az egyesületi szabadság fentartásában és okszerű kifejtésében találták sikeres működésük nélkülözhetlen feltételét és biztosítékát. A testületi szellem tehát, mely a középkori társadalom legfontosabb alakulatainak létesítője vala, — eredményezte az első egyetemek önkormányzatát is, mint feladatuk által megkövetelt alapszervezetüket, mely nélkül tudományos hivatásukat be nem tölthették volna. Ezen a kor szükségleteiből folyó intézményt jobbadán sajátukká tévék a későbbi, habár az álladalmi főhatalom közrehatásával létesített egyetemek is; mert a mit az első ilyenmű intézeteknél ösztönszerűleg a szükség érzete szült vala, azt az utóbbiaknál a tapasztalás legcélszerűbbnek tanúsította.

Ugyanezen testületi autonom alapszervezettel bírt régóta anyaintézetünk is, habár egyideig tetelesen megszorítva, sőt egy évtizeden át teljesen elnyomatva, a hatvanas évek óta ezen intézmény, egyetemünk ezen legvitálisabb életfeltétele, ismét teljes fényében feléledett.

A kedvezőtlen viszonyok nyomása alatt beállott szellemi *tespedésből* egyetemünk — daczára több dicső emlékezetű tanár becsületes törekvésének, sikeres működésének és az osztrák kormány által meghonosított, a kor igényeinek teljesen megfelelő tanrendszernek — csak a hatvanas években tudott kibontakozni, midőn ösalkotmányunk vissza-

állításával culturéletünkre újabb, üdvösebb *aera hajnala* hasadt, s egyetemünk *autonomiája teljes birtokába* helyeztetett. Így éledett fel ismét anyaintézetünk ama kiváltsága, melynél fogva mind tudományi, mind fegyelmi és testületi ügyeit — a felsőbb felügyelet megtartása mellett — önmaga, szabadon választott előjárói által kezeli és kormányozza. E kiváltság kell, hogy annál becsesebb legyen előttünk, minél tovább egészen vagy részben nélkülöztük azt; kell, hogy annál féltékenyebben megőrizzük és fentartsuk azt a jelen korban, minél inkább szilárdult meg bennünk a tett szomorú tapasztalat alapján a meggyőződés, hogy az „Alma Mater“ csak úgy fejlődhetik rendeltetésének megfelelően, ha szellemi feladatának teljesítésében a nélkülözhetlen szabadsággal van felruházva.

*

Az egyetem feladata lévén, a tudományt önmagáért művelni és terjesztetni, ennek tökéletesen megfelelni csak akkor lesz képes, ha működésében szabadon mozoghat — mint maga a szellem, melynek szolgál, ha szervezete olyan, melynek alapján minden magát érvényesíteni bíró, életre való tan és elmélet benne tért foglalhasson, minden kitűnő tehetség kifejlődhessék s az egyes tanulók szellemi igényei kielégítést leljenek. Az egyetemi *élet* fejlődésének nélkülözhetlen alapfeltétele tehát a *tan-szabadság*, melyet, mint az újkor általános eszméirányának megfelelő intézményt, az örökemlékezetű 1848-iki mozgalom honosított meg nemzeti culturéletünkben.

E nagy és dicső mozgalom felszabadítván a népeket a gyámkodó, mindenbe avatkozó kormányrendszer békóiból, felszabadítá a szellemi munkát, fel az egyetemi tanítást és tanulást is! Az 1848-iki legislatiónk ércztábláira örökké eltörölhetlen betűkkel be van vésve a tanszabadság nagy irányelve! És habár a nemzet balsorsa, a csakhamar bekövetkezett súlyos politikai viszontagságok, melyek a szabadság egét borongó vészként elhomályosították, nem engedék is, hogy a törvényben hirdett ige legott tényynyé váljék — magát az eszme hódító erejét többé mi sem törhette meg: mért a köztudatban megfogamzott és megerősült eszmék megvalósítása törvényszerű szükségességgel megy végbe, még a legszívósabb reakció törekvése sem akaszthatja meg azok érvényesülését. Így történt, hogy a 48-iki törvény által hirdetett tanszabadság elvét egy idegen kormányrendszer honosította meg tényleg egyetemünken, és számos idegen származású tanárok kiváló szakképzettsége és buzgó igyekezete által hatályosítva vált ezen intézmény a kor igényei mögött már némileg elmaradt egyetemi életünk újabb felvirágzásának hathatós tényezőjévé! Ámde, a mint az életben egyáltalán a ragyogó fény sötét árnyékkal jár, úgy volt ez ama új intézmény létesítése idejében is, midőn anyaintézetünk tudományos életét oly jelentékenyen gyarapító tanszabadságot nemzeti nyelvünk drága árán kellett becsereálnünk.

A súlyos csapás, mely ez időben egyetemünket érve — nemzeti létünkre is vészthozó volt — nem eredményezte mindazonáltal azt, mit az ide-

gen nyelv meghonosításával elérni óhajtottak, nem törte meg, nem lankasztotta az egyetem nemzeti jellegét; hanem, valamint minden nyomás szükségkép üdvös ellenhatást szül, úgy ébreszté a germanisatio kiméletlen keresztülvitele épen anyaintézetünk keblében azon hazafias szellemet, mely az idegen áramlattal harczra kelve, dicső és maradandó diadalra jutott. Nemzeti létünkért folytatott küzdelemben, melyben a budapesti egyetem első sorban harczolt, meg tudtuk őrizni azt, mit az idegen hatalom mint üdvös intézményt nálunk meghonosított: „*az egyetemi tanszabadságot!*“ Így ment teljesedésbe halhatlan *Frank* jóslata; megjött nemzetünk feltámasztásának ideje, hazai nyelvünk visszaadatván az egyetemnek, az akadémiai szabadság elvén alapuló tudományos haladás alapfeltételét képező tanrendszernek jutottunk birtokába!

Az eddig említett feltételeken kívül vannak mindazonáltal még egyéb fontos *tényezők*, melyektől az egyetemi élet felvirulása, a tudományos oktatás üdvös hatása függ; e feltételek, mert a társadalom erkölcsi tudatában gyökereznek, sem a főiskola szervezete és alapintézményei, sem külső intézkedések segítségével elő nem állíthatók, hatásukban nem fokozhatók, ezek egyike a nemzeti közvéleményben rejlik. Kíváncsú, sőt szükséges is hogy az egyetemi oktatás a közvéleményben találja meg nélkülözhetlen morális támaszát; mert csak akkor, ha a közvélemény rokonszenvvel és bizalommal fordul az ország legfőbb tanintézeteihez, lehet reményleni azt, hogy a tudomány elszórt magva termékeny talajra találva, minél gazdagabban meg-

teremti majd hasznos gyümölcsseit. Ha ellenben a közvélemény a főtanodáktól elfordúl, — minek jelenségeit újabb időben fájdalom hazánkban tapasztaljuk; — ha a nagy közönség azon balga véleményt táplálja, hogy azon ismeretek, melyek terjesztésén azok fáradnak, a gyakorlati életben hasztalanok és értéktelenek, ha a honpolgárok csak azért küldik fiaikat az egyetemre, hogy az államhivatalokra és egyéb társadalmi életállások elnyerésére megkívántató minősítő bizonyítványokat maguknak valahogyan kieszközöljék, ha a közvélemény, mint fájdalom minálunk a politikai élet terén valódi hivatás nélkül szereplőknek gyakran kétes érdemeit jobban appraetiálja, sem mint az egyetemi tanárok tudományos működését, — és a felsőbb oktatás jelentőségét kevésre becsülve, még a tanári állással egybekötött dotatíót is irigy szemekkel nézi, akkor, bárminő legyen is az egyetem szervezete, bárminő gazdagok az oktatás segéd-eszközei, bármily kitűnő szaktudósokkal is legyenek a tanszékek betöltve, *az intézet működése sikerre soha nem számíthat.* Valóban üdvössé az egyetemi oktatás csak akkor válhatik, ha a kellő előkészültséggel bíró ifjuság belső ösztöntől sarkalva, maga is tevékenyen résztvesz szellemi kiképeztetésének nagy munkájában, ha az egyetem csarnokaiba lépő ifjú teljesítendő hivatásától áthatva, egész odaadással tanul, munkálkodik és saját individualis hajlamai szerint választott tudomány szellemébe behatolni törekszik.

Végzavaimban az egyetemi polgárokhoz fordulok, Önökhöz — fiatal barátaim — intézem

szavaimat, kiknek tudományos kiképzése intézetünknek legfőbb feladata.

Felhívom Önöket azon buzgó és kitartó közreműködésre — a tudomány terjesztése nagy munkájában, mely nélkül bármily ernyedetlen legyen is a tanárok fáradozása — említett feladatukat ők meg nem oldhatják, anyaintézetünk culturzélját el nem érhetné. Ne higyjék, hogy csak a tudománynak önmagában véve akar az egyetem szolgálni, hanem a tudományért, mely Önök szellemében megfogamzik, gyarapszik és hatalommá léssen, azért áldoz a nemzet, azért fáradunk mi tanárok, azért van ez intézet. Nem érjük be mink tanárok azzal, hogy az emberi szellem dicsőségének mutassunk be áldozatot a tudomány oltárán, hanem legmagasztosabb hivatásunknak ismerjük: Önöket — a nemzet reményét — a legmagasabb cultura hatalmában részesíteni.

Uraim! Egyetemi polgárok! A czélt, melyre együttes tevékenységgel törekednünk kell, imént jeleztem: Mindnyájuk szellemi kiképeztetése az! Nagy és szent e kötelesség minekünk tanároknak; de többszörös kötelességet hárít e cél Önökre is; mert ezt követeli önmaguk érdeke, szülőik, családjuk iránti kegyeletük, de követeli azt Önöktől a haza is, melynek tekintélye és hatalma azon mértékben fog gyarapodni, a mint fiai a nemzeti érzület ápolása mellett tudományos feladatuknak megfelelnek.

„*Mindent a hazáért*“ és „*a haza mindenekfölött,*“ e szívből fakadt óhajjal rekesztem be máma Önökhöz intézett szavaimat!

